

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Приймачук Т. Ю., к. е. н., Ратошнюк Т. М., к. е. н.
Штанько Т. А., Сітнікова Т. Ю., Проценко А. В.
Інститут сільського господарства Полісся НААН

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції в Україні все частіше називають перспективною справою. Мова не тільки про вигідний бізнес, а й про здоров'я, яке забезпечує суспільству якісне харчування. Ці переваги підтримують все більше людей. Тому зараз чимало вітчизняних аграріїв оцінюють власні сили, щоб приєднатися до органічного руху, знайти нішу на українських і зарубіжних ринках.

В останні десятиліття світовий ринок чистих продуктів харчування стрімко розвивається та стає доволі популярною альтернативою споживанню шкідливих продуктів. У країнах з лідируючими економіками та попитом з високою платоспроможністю населення щороку у все більшій кількості споживачів, прихильних до ведення здорового способу життя та достатньо фінансово забезпечених, виникає бажання отримувати якісну, безпечну та корисну продукцію, шкода довіллію від виробництва якої мінімізована.

Виробництво органічної продукції може стати конкурентною перевагою для економіки України і надати імпульс розвитку не тільки сільського господарства, але і багатьох інших суміжних галузей.

В «Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року», яка була прийнята 17 жовтня 2013 року розпорядженням

Кабінету Міністрів України за №806-р, одним із пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей вказано забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах.

Індикаторами розвитку даного напрямку є збільшення площ сільськогосподарських угідь, сертифікованих відповідно до органічних стандартів у 2015 році до 5% і у 2020 році – до 7%, проти 0,7% у 2010 році та зростання частки органічної продукції у 2015 році до 7 відсотків валової продукції, у 2020 році – до 10 відсотків, проти 5% у 2010 році. Економічна ефективність даного стратегічного напрямку полягатиме в розширенні обсягів органічного землеробства та збільшенні частки виробництва екологічно чистої продукції у валовій до 10% і впровадження No-till та інших інноваційних технологій.

Прийняття у 2013 році закону “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини”, положення якого набули чинності з 09 січня 2014 року, дало змогу започаткувати розробку пакету нормативно-правових актів для формування ефективної законодавчої бази європейського рівня та створення реального правового поля для забезпечення рівних умов функціонування суб’єктів господарювання органічного напрямку. Однак, вже рік як набрав чинності даний закон, а підзаконні акти так і не розроблені й не представлені колу органічних виробників.

За соціологічними дослідженнями науковців, більше половини вітчизняних споживачів позитивно ставляться до органічної продукції та готові її купувати за умов забезпечення суворого контролю якості з боку державних органів (існують випадки спекулятивного використання в назвах продукції терміну «органічний»); виробництва повного асортименту продукції та доступність у торговельній мережі; незначного збільшення ціни – на рівні 10-20% відносно традиційної продукції (у світі органічна продукція дорожча від звичайної на 30-40%, в Україні – в середньому, у 6 разів), що можливо за умови державної підтримки виробників і контролю за ціноутворенням. На ринку органічної продукції нині працює незначна кількість виробників, які практично не конкурують, що спричиняє безсистемні варіації цін на органічну продукцію навіть в межах однієї товарної групи.

Характерною особливістю органічного сільськогосподарського виробництва є наявність суворо регламентованих умов та правил процесу виробництва, відповідність яким визначається результатом сертифікації виробництва (може тривати до двох років) та періодичного інспектування (контроль виробництва, переробки та обігу органічної продукції). За умов дотримання стандартів

органічного виробництва продукція отримує право позиціюватись на ринку під маркою «органічна» [1].

На законодавчому рівні наразі не розроблено національні стандарти щодо органічного виробництва та органічної продукції, тому представлена на ринку органічна продукція вітчизняного виробництва сертифікується за визнаними на міжнародному ринку стандартами. Українська сертифікаційна компанія ТОВ «Органік стандарт» включена до офіційного переліку сертифікаційних органів, визнаних в ЄС та Швейцарії, та здійснює сертифікацію за стандартами «БІОЛан» (приватними українськими стандартами). Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування продукції і продуктів харчування «БІОЛан» було розроблено на основі Базових Стандартів Міжнародної федерації органічного сільського господарства, Постанови Ради (ЄЕС) №2092/91 стосовно органічного виробництва сільськогосподарських продуктів та Стандартів BIOSWISS Асоціації Швейцарських організацій виробників органічної продукції [2].

Незважаючи на недосконалу законодавчу базу, органічне виробництво в Україні поступово розвивається. Так, площа сільськогосподарських земель, відведених під органічне виробництво, зросла з 164449 га у 2002 році до 393400 га у 2013 році, а кількість сертифікованих (за міжнародними стандартами) виробників – з 31 до 175, відповідно. Водночас середня площа одного органічного сертифікованого господарства за цей період зменшилася з 5305 га до 2248 га [3]. Це, передусім, пов'язано із спеціалізацією господарств і розширенням асортименту продукції, яка ними виробляється (фрукти та овочі), а також залученням до органічного виробництва менших за площею господарств, що в майбутньому може надати органічному виробництву ознак соціального при здійсненні господарської діяльності через забезпечення доходів дрібних та середніх господарств.

Внутрішній український споживчий ринок поступово зростає. За даними Федерації органічного руху України, якщо у 2008 році він складав 600 тис. євро, то у 2013 році – 12,2 млн євро. Незважаючи на складну економічну та політичну ситуацію, за попередніми оцінками Федерації, у 2014 році також очікується збільшення споживання органічних продуктів – до понад 14,0 млн євро. [3]. Український споживач починає розуміти позитивні переваги вживання органічної продукції для здоров'я.

До основних чинників, які сьогодні можуть прискорити розвиток органічного виробництва в Україні, відносимо:

- наявність значних площ сільськогосподарських угідь, придатних для ведення органічного виробництва.

Сільськогосподарські угіддя, на яких впровадження технологій органічного виробництва є екологічно можливим та економічно доцільним, становлять близько 8 млн га. Це, передусім, землі Північно-Полтавського, Вінницько-Прикарпатського, Південно-Подільського та Північно-Східно-Луганського регіонів [4];

- успішний досвід органічного землеробства в окремих вітчизняних сільгосппідприємствах, що нараховує близько 40 років. Так, у Полтавській області, яка славиться давніми традиціями екологічно спрямованого сільськогосподарського виробництва, у 2010 році на базі ПП «Агроекологія» та Полтавської державної аграрної академії створено Центр органічного землеробства, до завдань якого входять наукові дослідження та консультування з даної проблематики, а також безпосередньо виробництво органічної продукції [5];

- незадоволений попит на органічну продукцію в країнах з розвинутою економікою, що зумовлює їх зацікавленість щодо розвитку органічного виробництва в Україні. У 2012 році за ініціативи Швейцарії у рамках технічної допомоги розпочато проект «Розвиток органічного ринку в Україні»;

- потенційно значна ємність внутрішнього ринку. Так, за дослідженнями Федерації органічного руху України, внутрішній споживчий ринок органічних продуктів у період з 2008 по 2013 роки зріс майже у 20 разів. В останні три роки спостерігається тенденція наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження переробки органічної сировини на вітчизняних підприємствах. Зокрема, це крупи, соки, сиропи, повидло, сухофрукти, мед, м'ясні та молочні вироби [3].

В Україні необхідно формувати внутрішній попит саме на сертифіковану органічну продукцію, основними потенційними споживачами якої є мешканці міст. Оскільки в Україні традиційно «екологічно чистою» вважається продукція, що виробляється у сільській місцевості в господарствах населення (обсяг якої становить близько 50% у валовому виробництві продукції сільського господарства), платити значні кошти за органічну продукцію, за виключенням дитячого харчування, споживачі часто не готові;

- розвинений громадський органічний рух. Виробники органічної продукції та їх організації є достатньо активними на ринку та в інформаційному просторі, формуючи попит на марковану продукцію: регулярно проводяться ярмарки органічної продукції, науково-практичні конференції, семінари, круглі столи з проблематики розвитку органічного виробництва, забезпечується участь у

виставкових заходах, розміщується інформація у ЗМІ. Такі вітчизняні організації, як Міжнародна Громадська Асоціація «БІОЛан Україна», Федерація органічного руху України, ТОВ «Органік стандарт», ТОВ «УКРАГРОФІН» є членами ІФОАМ, Всеукраїнська громадська організація «Жива планета» є асоційованим членом ІФОАМ [6].

Серед операторів, які наразі діють на аграрному ринку, ефективно вирощувати органічну продукцію в Україні можуть фермерські господарства та кооперативи різного спрямування, що мають від 2 гектарів землі й більше, з чітким економічним обґрунтуванням того, що повинні мати з продукції в кінцевому рахунку.

Агрохолдинги тут не варто обговорювати, тому що у них позиція одна – швидка віддача від землі, швидке виробництво продукту. З особистими господарствами теж складне питання – маючи присадибну ділянку навіть в 1 гектар, людина не зможе оплатити органічну сертифікацію (нині вартість послуг з сертифікації становить 20000 грн за 1 га).

Органічний рух нині може бути підтриманий місцевими територіальними громадами. Фахівці на місцях повинні визначити і затвердити на рівні місцевої влади програму розвитку сільськогосподарської галузі, врахувавши при цьому перспективи органічного напрямку. Для цього доцільно визначити спеціальні території, які можуть бути задіяні під органіку, розробити механізм їх розвитку. Необхідно звернути увагу і на переробку такої продукції – поставляти відповідне обладнання, подбати про зберігання продукції та її реалізацію.

Такі програми повинні розроблятися мінімум на 10-річну перспективу та варто залучати до їх реалізації міжнародні організації, що мають досвід відповідної роботи (наприклад, Проект «АгроІнвест» – проект технічної допомоги, що фінансується Американським агентством з міжнародного розвитку (USAID) з 2011 по 2016 роки. Метою проекту є сприяння розвитку сільського господарства України та підвищення конкурентоспроможності агробізнесу незалежно від організаційно-правової форми та масштабів виробництва).

Щодо державної підтримки, то вона наразі повинна полягати принаймні у створенні умов для розвитку сільських територій, розробці та наданні необхідної законодавчої підтримки в даному питанні (державна підтримка, на жаль, не передбачена і не прописана в сучасній законодавчій базі).

Література

1. Кропивко М.Ф. Екологічна диверсифікація використання сільськогосподарських земель в Україні / М.Ф. Кропивко, О.В. Ковальова // Економіка України. – №7. – 2010. – С. 78-85.
2. Сьогодення [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Міжнародної Громадської Асоціації «БІОЛан Україна» – Режим доступу: <http://www.biolan.org.ua/uk/biolan-ukraine/today>.
3. Органік в Україні [Електронний ресурс]: Федерація органічного руху в Україні – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
4. Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві.: К, Оранта, 1998. – 680 с.
5. Центр органічного землеробства «Полтава Органік»: Про нас – Режим доступу <http://poltava-organik.com>.
6. Organic Directory Online Ukraine / Офіційний сайт International Federation of Organic Agriculture Muvements // Режим доступу: http://www.ifoam.org/organic_world/directory/Countries/Ukraine-Members.html.